

8. Ghutman Y. Katastrofa y pamjaty o nej / Ysraël Ghutman, Naama Ghalyly. K.: 2008. 372 s.
9. Kasijanov Gh. Past continuous: Istorychna polityka 1980-kh – 2000-kh. Ukraïna ta susidy. – Kyjiv: Laurus, Antropos-Loghos-Filjm, 2018. 420 s.
10. Levitas F. Jevrejskij Antyfasystskij Komitet (JeAK) // Encyklopedija istoriji Ukraïny: T. 3: E-J / Redkol.: V. A. Smolij (gholova) ta in. NAN Ukraïny. Instytut istoriji Ukraïny. K.: V-vo "Naukova dumka", 2005. 672 s.: il. URL: [http://www.history.org.ua /? Termin =EAK](http://www.history.org.ua/?Termin=EAK) (data zvernennja: 13.12.2018).
11. Loev M. Ukradennaja muza: Vospomynanyja o Kyevskom ghosudarstvennom evrejskom teatre ymeny Sholom-Alejkhema. Khar'kov – Kyeve – Chernovsy, 1925–1950. Kyeve.: Dukh i litera, 2004. 243 s.
12. Leonyd Naumovych Volynskij. Zhyznj y tvorchestvo. URL: <http://zwinger.it/> (data zvernennja 27.02. 2018 r.).
13. Nekrasov V. Ne poshhastylo z prizvyshhem (Do 70-richchja Leonida Volynskogho). Mashynopys. Derzhavnyj arkhiv-muzej literatury i mystectva Ukraïny, F. 1185, Op. 1, Spr. 9, ark. 17-20.
14. Sajt pamjaty Vykтора Nekrasova «Babyj Jar». URL: nekrassov-viktor.com/books/Articles-Ob-antisemitizme.aspx. Tvory Vykтора Nekrasova, prysvjacheni traghediji Babynogho Jaru (Kyjiv, 1941-1943). (Data zvernennja 12.12. 2018 r.).
15. Rzhetskaja E. Это было в Москве, в Кieve, в Парыже...: О Vykторе Nekrasove // Druzhba Narodov. 2001. № 6. S. 7-22.
16. Shhupak I. Ja. Uroky Gholokostu v ukraïnskij istorichnij nauci ta osviti: vid naratyvu do osmyslennja j postanovky suspil'nogho pytannja pro pokajannja (do 75-ji richnyci traghediji Babynogho Jaru) // Ukraïnskij istorichnij zhurnal. 2016. № 4. S.152-160.

Статтю надіслано до редколегії 23.04.2019 р.
Статтю рекомендовано до друку 02.06.2019 р.

УДК 94:314.117.1(477=135.2) «1959/1989»
DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2019-29-38-42>

Олексій Серветнік

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
аспірант (Україна)

Молдовське населення України у світлі післявоєнних переписів

Анотація. У статті досліджується розселення та динаміка чисельності молдовського населення УРСР у післявоєнні роки за даними переписів. Коротко характеризується хід етнічних процесів у середовищі молдован. На основі широкого кола джерел, наведено та проаналізовано статистичні дані розселення молдован на теренах України, зокрема у Одеській та Чернівецькій областях. Висвітлено деякі міграційні та асиміляційні процеси, що відбувалися серед молдован України.

Ключові слова: молдовани, національна меншина, переписи населення, чисельність, розселення, міграційні процеси.

Історія та культура кожного народу є особливим та унікальним явищем, а тому характеризуються багатогранністю і різноманітністю. Це певною мірою відноситься до етнічних спільнот України. За даними перепису населення 2001 року в Україні проживає 258,6 тис. молдован, що складає 0,5% її населення. Переважна більшість із них розселена в Одеській (44,5%) та Чернівецькій (26%) областях [14, с. 5].

Молдовани, для яких Україна стала другою Батьківщиною, пройшли складний шлях свого історичного розвитку, і лише на сучасному етапі для них створюються необхідні умови та можливості для національного розвитку, а також взаємодії з українським та іншими народами. Актуальність публікації підсилюється також і тим, що молдовська національна меншина є однією з найчисельніших в Україні, проте мало привертала увагу дослідників.

Мета дослідження полягає у висвітленні чисельності та розселення молдовської національної меншини УРСР через призму переписів 1950-1980-х років.

Основними джерелами підготовки та написання праці стали опубліковані статистичні дані Всесоюзних переписів населення 1959 [15], 1970 [3; 7], 1979 [16], 1989 [10] років. Проте чимало важливої інформації автор почерпнув із праці В.Д. Боєчко [1], яка дає широку історичну ретроспективу українсько-молдавських зв'язків та переселення молдовського народу на землі України. Відомий український історик та етнограф В.І. Наулко [11] досліджує історію формування на теренах України різних етнічних спільнот, особливості їхнього соціального розвитку, сучасний

стан і взаємини з українським народом. Важливі статистичні дані автор отримав із праці В.М. Кабузана «Украинцы в мире : динамика численности и расселения. 20-е годы XVIII века - 1989 год : формирование этнических и политических границ украинского этноса» [9], і хоча у праці головну роль присвячено українському етносу, проте тут автором наводяться цінні дані по національному складу населення України у післявоєнні роки, зокрема, і характеристика чисельності молдован у різних регіонах УРСР.

Утворення на Лівобережжі Дністра у 1924 р. Молдовської автономної радянської соціалістичної республіки у складі УРСР, що здебільшого мало і політико-пропагандистський характер, відповідно відбилося на етнокультурних процесах у цьому регіоні. Незважаючи на специфічну «інтернаціоналістську» цілеспрямованість етнокультурного процесу в МАРСР, зокрема, запровадження кирилівської абетки, українсько-молдовські міжетнічні зв'язки в цьому регіоні не були серйозно порушені. Сам факт створення МАРСР у складі Української СРР на автономних засадах, коли молдовське населення становило 34,2%, а українці - відповідно 48,7% від усієї кількості її жителів, красномовно вказував на своєрідний статус молдован у названій вище автономній державності.

Хід етнічних процесів у середині 1920-х рр. у районах України з молдовським населенням поза межами МАРСР, зокрема, на території нинішньої Кіровоградської області, засвідчив про тенденцію до скорочення його чисельності. Тут у 1926 р. проживали 28 тис. молдован. З часом тенденція стала чіткішою. У 1959 р. молдован залишилися 7,2 тис., а в 1970 - 6,6 тис. Тобто навіть процес коренізації 1920-х рр. не зміг суттєво вплинути на асиміляцію молдовського населення українським середовищем у районах дисперсного їх проживання, зокрема за межами МАРСР. Поступова адаптація в місцях колишніх молдовських військових поселень, де раніше досить активно дбали про етнічне самозбереження, з часом привела до етнічної українізації. Так, с. Каніж Кіровоградської області - в минулому молдовське - стало українським. А в Грузькому, Троїцькому, Мартоноші кількість молдован зменшилася на 50% [1, с. 105].

У 1940 р. до України були приєднані Придунайські землі і Північна Буковина, які до того часу перебували у складі Румунії. Внаслідок державно - територіального розмежування між УРСР і МРСР у 1940 р., що здійснювалося з урахуванням етнічного розселення українців і молдован у вищеназваних суміжних районах, до УРСР відійшли землі, де проживали більш як 1,5 млн. чол., з них молдован - близько 430 тис. Однак уточнення кордонів між Україною і Молдовою відбувалося майже до кінця 1940 р. Тривав процес передачі окремих молдовських сіл МРСР, українських - до складу УРСР. Назвати точну цифру молдовського населення Лівобережжя Дністра, Північної Буковини й Придунайських земель, яке після 1940 р. проживало в Україні, неможливо. Це буде встановлено лише тоді, коли стануть відомі всі документи та матеріали, де повністю висвітлюються особливості процесу державно - територіального розмежування між УРСР і МРСР у 1940 р.

У післявоєнний період і нині молдовани живуть в Україні у традиційних районах їх компактного й дисперсного розселення. Це - Одеська та Чернівецька області. За переписом 1959 року їх чисельність становила - 242 тис. чол. [15, с. 13].

Найбільш населеним регіоном із представниками молдовської національності є Одеська область. У 1959 році їх кількість налічувала 125 тис. чол., а розселення по області виглядало таким чином: Ренійський р-н - 50,7% від усього населення району становили молдовани (перший показник серед усіх національностей району), Бородинський район - 24,4 %, Ананьївський - 21,6%, Котовський - 21,5%, Кілійський - 17,1%, Старокозацький - 17,1%, Ізмаїльський - 15,6%, Татарбунарський - 11,4%, Білгородський - 11,1%, Любашівський - 11,0%, Тарутинський - 10,6%, Саратський - 9,3%, Арцизький - 9,2%, Красноокнянський - 9,1%, Біляївський - 8,9% від загальної кількості населення кожного із районів [9, с. 590].

В Чернівецькій області, за даними переписів населення, загальна чисельність молдован зростала в основному за рахунок природного приросту. У 1959 році, за результатами Всесоюзного перепису, тут налічувалось 71,6 тис. чол., зокрема, найбільш населеними районами із представниками молдовської національності становили Новоселицький район, а саме - 64,7% від усієї кількості населення району (перший показник по району серед усіх національностей, для прикладу, українців в районі проживало 31,3%). Чимала кількість молдован, проживала також у Садгорському районі Чернівецької області - 24,3% від усієї кількості населення (другий показник в районі після українців) та Чернівецькому районі однойменної області - 8,3% від усієї цифри населення району. У інших районах області на 1959 рік кількість осіб, які за переписом самоідентифікували себе представниками молдовської національності, була значно меншою: Хотинський район - 6,8%, Сокирянський - 2,3%, Герцаївський - 1,9%, Глибоцький - 1,1% від загальної кількості населення вказаних регіонів [9, с. 593].

Загалом, якщо розглядати розселення та чисельність молдован по інших регіонах України, то їх відсоток був значно менший. Статистичні дані свідчать, що у Закарпатській області частка

молдован становила 2% від загальної чисельності населення області на момент перепису 1959 року. Найбільш заселеним районом із представниками молдовської меншини був Рахівський, 11,9% населення якого становили молдовани.

Варта уваги також Кіровоградська область, де частка молдовського населення становила 0,8% від кількості населення області. У цьому регіоні Центральної України найбільше представників молдован проживало у Новомиргородському районі - 9,5% населення від загальної частки мешканців району. На Вінниччині, за переписом 1959 р., мешкало 1,3 тис. молдован; у 1970 р. - 2,1 тис. чол., 1979 р. - 1,9 тис. чол., 1989 р. - 3,4 тис. чол. [4, с. 20]. Більшість їх проживала у південних регіонах області - Могилів-Подільському, Піщанському та Ямпільському.

Чисельність молдован в УРСР за результатами перепису 1970 р., становила 266 тис. чол. [3, с. 201]. Традиційно, більшість їх проживали в Одеській (136 тис. чол.) та Чернівецькій (78,4 тис. чол.) областях. Дисперсно, по інших регіонах УРСР, чисельність виглядала таким чином: Донецька обл. - 11,8 тис. чол.; Кіровоградська - 6,6 тис. чол.; Миколаївська - 5,2 тис. чол.; Ворошиловградська (сучасна Луганська обл.) - 4,7 тис. чол.; Кримська обл. (сучасна АР Крим) - 3,5 тис. чол.; Херсонська обл. - 2 тис. чол. [7, с. 171-191]. Усі згадані регіони, загалом, населяли 95% усього молдовського населення України.

За даними перепису 1979 року, кількість осіб молдовської національності становила 293,5 тис. чол. [16, с. 102]. Найбільш населеними областями за результатами опитування була Одеська та Чернівецька області із показниками - 143 109 [16, с. 104] та 85 027 чол. [16, с. 106] відповідно. Однак питома вага молдован Чернівецької області дещо зменшилася - з 9,3% у 1959 до 9,2% - у 1979 р. Що ж до Одеської області, то там теж мають місце подібні етнодемографічні процеси. У 1979 р. молдовське населення становило 5,7% або 143,1 тис. чол., і в основному мешкало на території Лівобережжя Дністра [6].

За даними переписів, молдовани протягом 1950-1980-х років залишались одним з найменш урбанізованих етносів. У 1970 році в містах проживало менше 30 % їх загальної кількості, а в регіонах їх концентрованого проживання, зокрема, на Одещині - лише 20,3%. Це дозволяє віднести молдован до переважно аграрного етносу. Цей висновок підтверджують і окремі результати проведених соціологічних досліджень. Мотивації міграційної рухомості, навіть з метою розширення можливостей для професійної діяльності та отримання належної освіти, були у представників молдовського населення доволі слабкими.

Дані Всесоюзного перепису 1989 року, свідчать, що кількість молдован України збільшилася порівняно з минулими роками та становила 324,5 тис. чол. Варто зазначити, що в деяких областях України, чисельність молдован зросла майже вдвічі, а саме у Миколаївській області на 1979 р. їх було 8,9 тис. чол., тоді як у 1989 р. їх кількість становила - 16,7 тис. чол.; Кіровоградська область на 1979 р. налічувала 7,1 тис. чол., коли у 1989 р. - цей показник дорівнював 11 тис. чол. [6], що пояснюється, на нашу думку, природним приростом населення серед молдован, що був вищим ніж в українського населення регіону.

Середні показники міграційної рухомості молдован склали 3,3%, тоді як в гагаузів та болгар - 3,4%, українців - 5,9%, росіян - 6,8%. До кінця 80-х років у молдован, що проживали в Україні стійкими були етнічні стереотипи, суть яких полягала у доволі сильних міжпоколінних зв'язках та традиційній прив'язаності до землі предків [13, с. 41]. Молдовани України зуміли зберегти традиційні форми етнодемографічної поведінки [11, с. 232].

Таким чином, через призму радянських післявоєнних переписів, ми можемо спостерігати динаміку збільшення чисельності молдовського населення УРСР. Така тенденція тривала аж до розпаду Радянського Союзу та зумовлена була, насамперед, вищому природному приросту молдовського населення України. Варта уваги думка, що частина румунського населення УРСР під час перепису (особливо 1989 р.) називали себе молдованами, що також зумовило збільшення чисельності молдован України, чисельність яких у 1959 році становила 242 тис. чол., а в 1989 році - 324,5 тис. чол.

У перспективі подальшого вивчення обраної теми, актуальним видається дослідження особливостей соціально-економічного та етнокультурного становища молдован України у вказаний період.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Боєчко В. Д. Молдовани в Україні // Віче. 1993. №3. С. 100-111.
2. Болдырев В. А. Итоги переписи населения СССР. М.: Статистика, 1974. 84 с.
3. Всесоюзная перепись населения 1970 года. Сборник статей под ред. Г.М. Максимова. Москва, 1976. 286 с.
4. Вінниччина за 50 років після Великої Вітчизняної війни: Статистичний збірник. Вінниця, 1995. 209 с.
5. Динамика населения СССР. 1960 - 1980 гг. Москва: Финансы и статистика, 1985. 176 с.

6. Изменение доли и численности национальных меньшинств по регионам Украины в 1959-2001 годах. URL: <http://www.demoscope.ru/weekly/2004/0173/analit05.php>. (дата звернення: 15.01.2019).
7. Итоги Всесоюзной переписи населения 1970 года. Национальный состав населения СССР, союзных и автономных республик, краев, областей и национальных округов. Москва: Статистика, 1973. 647 с.
8. Іванишена В. В. Всесоюзні переписи населення 1959, 1970 років як джерело вивчення соціально-демографічних процесів в Україні в 60-х роках ХХ століття // ВІСНИК Київського національного університету імені Тараса Шевченка. ІСТОРІЯ. 2004. №74. С. 126–129.
9. Кабузан В. М. Украинцы в мире : динамика численности и расселения. 20-е годы XVIII века - 1989 год : формирование этнических и политических границ украинского этноса. М.: Ин-т рос. истории РАН, 2006. 658 с.
10. Население СССР: по данным Всесоюзной переписи населения 1989 г. Москва: Госкомстат СССР. Финансы и статистика, 1990. 45 с.
11. Наулко В. І. Хто і відколи живе в Україні. К.: Голов. спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин України, 1998. 80 с.
12. Полякова Л. І. Зміни в етнонаціональному складі Півдня України в 60-80-ті роки ХХ ст. URL: <http://web.znu.edu.ua/pu/articles/79.pdf>. (дата звернення: 25.01.2019).
13. Пономарьов А. П. Етнічні аспекти відтворення населення України // Демографічна ситуація в Україні: Матеріали наукової конференції. К., 1993. С. 40–42.
14. Тучинський В. А. Молдавани Півдня України з найдавніших часів до початку ХХ ст. Вінниця: О.Власюк, 2007. 220 с.
15. Уровень образования, национальный состав, возрастная структура и размещение населения СССР по республикам, краям и областям. По данным Всесоюзной переписи населения 1959 года. URL: <http://elbib.uraic.ru/bitstream/123456789/12888/1/0017077.pdf>. (дата звернення: 10.01.2019).
16. Численность и состав населения СССР: по данным Всесоюзной переписи населения 1979 г. Статистический сборник. Москва: ЦСУ СССР. Финансы и статистика, 1984. 366 с.

Алексей Серветник

Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского,
аспирант (Украина)

Молдавское население Украины в свете послевоенных переписей

Аннотация. В статье исследуется расселения и динамика численности молдавского населения УССР в послевоенные годы по данным переписей. Коротко характеризуется ход этнических процессов в среде молдаван. На основе широкого круга источников, приведены и проанализированы статистические данные расселения молдаван в Украине, в частности - Одесской и Черновицкой областях. Освещены некоторые миграционные и ассимиляционные процессы, происходившие среди молдаван Украины.

Ключевые слова: молдаване, национальное меньшинство, перепись населения, численность, расселение, миграционные процессы.

ABSTRACT

Oleksii Servetnik

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,
postgraduate student (Ukraine)

Moldovan population of Ukraine in the light of post-war censuses

The article deals with the resettlement and number of the Moldovan population of the USSR in the postwar years according to the census data.

It is mentioned that in the post-war period Moldovans lived in Ukraine in traditional regions of their compact and dispersed resettlement. These were Odesa and Chernivtsi regions.

The most populated region with representatives of the Moldovan nationality in the post-war years was Odesa region. In 1959 their number was 125 thousand people. In Chernivtsi region, according to the latest post-war population censuses, the total number of Moldovans was increasing mainly due to natural growth. In 1959, according to the results of the All-Union Census, there were 71.6 thousand people. In particular, the most populated area with representatives of the Moldovan nationality was Novoseletsky district, namely – 64.7% of the total population of the district.

In general, when the resettlement and number of Moldovans in other regions of Ukraine are considered, it should be noted that their percentage is much smaller than in the above-mentioned areas. According to the statistics the share of Moldovans in the Transcarpathian region was 2% of the total population of the region at the time of the 1959 census.

The number of Moldovans in the USSR as of January 15, 1970, according to the census results was 266 thousand people.

According to the census of 1979, the number of people who identified themselves as Moldovans was 293.5 thousand people. The most populated regions, in accordance with the survey results, were Odesa and Chernivtsi regions with indicators of 143 109 and 85 027 people. However, the specific gravity of the Moldovan population in Chernivtsi region decreased slightly from 9.3% in 1959 to 9.2% in 1979. As far as Odesa region is concerned, similar ethno-demographic processes were also taking place there. In 1979, the Moldovan population was 5.7% or 143.1 thousand people, and mostly lived in its right-bank areas.

At the general republican and regional levels Moldovans remained one of the least urbanized ethnic groups during the 60-80s. In 1970, cities were home to less than 30% of their total, and in the regions of their concentrated residence, and in particular, in Odessa region, – to even less: only 20.3%. It allows, using the existing methods, to attribute Moldovans to predominantly agrarian ethnoses.

Based on the sources, the statistics are analyzed and presented in the article, the most populated by Moldovans regions of Ukraine are defined and some migration processes of the Moldovan population in Ukraine are highlighted. The perspectives for further research on the topic are given.

Key words: *Moldovans, national minority, population census, number, resettlement, migration processes.*

REFERENCES:

1. Boiechko V. D. Moldovany v Ukraini // Viche. 1993. №3. S. 100–111.
2. Boldyrev V. A. Itogi perepisi naseleniya SSSR. M.: Statistika, 1974. 84 s.
3. Vsesoyuznaya perepis naseleniya 1970 goda. Sbornik statey pod red. G.M. Maksimova. Moskva, 1976. 286 s.
4. Vinnychyna za 50 rokiv pislia Velykoi Vitchyznianoï viiny: Statystychnyi zbirnyk. Vinnytsia, 1995. 209 s.
5. Dinamika naseleniya SSSR. 1960 - 1980 gg . Moskva: Finansy i statistika, 1985. 176 s.
6. Izmenenie doli i chislennosti natsionalnykh menshinstv po regionam Ukrainy v 1959-2001 godah. URL: <http://www.demoscope.ru/weekly/2004/0173/analit05.php>. (data zvernennia: 15.01.2019).
7. Itogi Vsesoyuznoy perepisi naseleniya 1970 goda. Natsionalnyi sostav naseleniya SSSR, soyuznykh i avtonomnykh respublik, kraev, oblastey i natsionalnykh okrugov. Moskva: Statistika, 1973. 647 s.
8. Ivanyshena V. V. Vsesoiuzni perepisy naselennia 1959, 1970 rokiv yak dzherelo vyvchennia sotsialno-demohrafichnykh protsesiv v Ukraini v 60-kh rokakh XX stolittia // VISNYK Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchchenka. ISTORIA. 2004. №74. S. 126–129.
9. Kabuzan V. M. Ukraintsy v mire : dinamika chislennosti i rasseleniya. 20-e gody XVIII veka - 1989 god : formirovaniye etnicheskikh i politicheskikh granits ukrainskogo etnosa. M.: In-t ros. istorii RAN. 2006. 658 s.
10. Naselenie SSSR: po dannym Vsesoyuznoy perepisi naseleniya 1989 g. Moskva: Goskomstat SSSR. Finansy i statistika, 1990. 45 s.
11. Naulko V. I. Khto i vidkoly zhyve v Ukraini. K.: Holov. spetsializ. red. lit. movamy nats. menshyn Ukrainy, 1998. 80 s.
12. Poliakova L. I. Zminy v etnonatsionalnomu skladi Pivdnia Ukrainy v 60-80-ti roky XX st. URL: <http://web.znu.edu.ua/pu/articles/79.pdf>. (data zvernennia: 25.01.2019).
13. Ponomarov A. P. Etnichni aspekty vidtvorennia naselennia Ukrainy // Demohrafichna sytuatsiia v Ukraini: Materialy naukovoï konferentsii. K., 1993. S. 40–42.
14. Tuchynskyi V. A. Moldavany Pivdnia Ukrainy z naidavnishykh chasiv do pochatku XX st. Vinnytsia: O.Vlasiuk, 2007. 220 s.
15. Uroven obrazovaniya, natsionalnyi sostav, vozrastnaya struktura i razmeschenie naseleniya SSSR po respublikam, krayam i oblastyam. Po dannym Vsesoyuznoy perepisi naseleniya 1959 goda. URL: <http://elib.uraic.ru/bitstream/123456789/12888/1/0017077.pdf>. (data zvernennia: 10.01.2019).
16. Chislennost i sostav naseleniya SSSR: po dannym Vsesoyuznoy perepisi naseleniya 1979 g. Statisticheskii sbornik. Moskva: TsSU SSSR. Finansy i statistika, 1984. 366 s.

Статтю надіслано до редколегії 23.04.2019 р.
Статтю рекомендовано до друку 01.06.2019 р.